

KARŞILAŞTIRMALI AĞIZ ARAŞTIRMALARININ ÖNEMİ VE TÜRKİYE'DEKİ KARŞILAŞTIRMALI AĞIZ İNCELEMELERİ ÜZERİNE BİR DENEME

Bahadır GÜNEŞ*

Özet

Ağız araştırmaları özellikle son yıllarda Türklük bilimi çalışmalarının en fazla ilgi duyulan alanlarından biri hâline gelmiştir. Bu konuda yapılan araştırmalarda, belli bir yörenin ağız özelliklerinin ortaya konulmasının yanı sıra birden fazla ağız yöresinin çeşitli açılardan karşılaştırılması da esas alınabilmektedir. Bugün Türkiye’de ülke sınırları dâhilindeki ağızların kendi içinde veya Türkiye dışındaki herhangi bir Türk ağız yöresiyle, Türkçenin temel kaynaklarıyla, Türkçenin farklı dönemlerindeki birtakım dilsel kullanımlarla ve Türk lehçeleriyle farklı açılardan karşılaştırıldığı araştırmalar bulunmaktadır. Bu çalışmada, mukayeseli ağız araştırmalarının öneminden bahsedilerek Türkiye’de yapılmış karşılaştırmalı ağız incelemeleri üzerinde durulacaktır. Lisansüstü tezlerle ilgili çalışmada verilen bilgiler, Yüksek Öğretim Kurulu’nun genel ağ sayfasındaki “ulusal tez merkezi”nden yazarlarının izin verdiği ölçüde sunulabilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Türkler, Türkiye, ağız, karşılaştırma, dil bilgisi

THE IMPORTANCE OF COMPARATIVE DIALECT RESEARCH AND AN ESSAY ON COMPARATIVE DIALECT STUDIES IN TURKEY

Abstract

Dialect studies have especially recently become one of the fields of great interest, which is concerned with the studies on the Science of Being Turkish. Studies on the subject aim to compare more than one dialect from different points of view as well as to determine the characteristics of a dialect in a particular region. Today, there exist a number of studies in Turkey, which make, from different perspectives, a comparison between the dialects within the boundaries of Turkey or any Turkish dialect out of Turkey with the main sources of Turkish language, a number of various uses of Turkish in different periods and Turkish dialects. This study will focus on the comparative dialect studies carried out in Turkey with an emphasis on the importance of comparative dialect research. The information presented in the studies concerned with post-graduate thesis was given with the permission of the authors of the ‘national thesis center’ on the public network of the Board of Higher Education.

Keywords: Turks, Turkey, dialect, comparison, grammar.

* Arş. Gör.; Karadeniz Teknik Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, bahadir.gunes@hotmail.com.

Giriş

Coğrafi ölçeklere bakıldığında oldukça geniş bir alanda hüküm sürmüş olan Türkler ve dolayısıyla Türkçe, bu geniş sahalara yayılmasının sonucu olarak zamanla birbirinden uzaklaşan farklı kollara ayrılmıştır. Bu uzaklığın ölçüsü arttıkça dilsel ayrılık da aynı oranda artmakla birlikte, zaman zaman Türk dilinin birbirine uzak kolları arasında şaşırtıcı derecede yakınlıklara rastlanmaktadır. Türkçenin farklı coğrafyalarda birbirine uzak veya yakın olacak biçimde yerleşen kolları, bağlı olduğu ölçünlü dilden az veya çok ayrılık gösterebilmektedir. Bağlı bulunduğu ölçünlü dilden ses, şekil ve söz varlığı bakımından kendisine özgü bazı değişik özellikler sergileyen dalları, o dilin ağızları olarak değerlendirilmektedir.

Bir bilimsel terim olarak ağız, “Bir dilin bir şive içinde mevcut olan ve söyleyiş farklarına dayanan küçük kollara, bir memleketin çeşitli bölge ve şehirlerinin kelimeleri söyleyiş bakımından birbirinden ayrı olan konuşmalarına verdiğimiz addır” (Ergin, 2002: 10). Bir başka deyişle ağız, “Bir dilin (langue) veya lehçesinin (dialecte) sınırları içinde, belli bölge veya topluluklara özgü sözlü anlatım yollarının bütünü”dür (Gemalmaz, 2010: 331).

Konuyla ilgili diğer kaynaklarda ağız terimi ile ilgili yapılan tanımlamalar da genelde bu çerçeveye içine alınabilecek türdendir. Demir (2002: 105-116), ağız terimini, mevcut dil bilgisi kitaplarında, sözlüklerde, terim sözlüklerinde ve ağız monografilerindeki tanımlarına değindikten ve ölçünlü dilin sınırlarını çizdikten sonra ele almıştır. Buna göre ağız terimi,

Aynı kökten geldiği üst sistem durumundaki bir standart dile bağlı, doğal olarak ortaya çıkmış; aile ve dost çevresinde, iş yerlerinde; okuryazarlığı az, bulunduğu bölgeden uzun süre ayrı kalmamış insanlarca sözlü iletişimde dilin başka türleriyle karşı karşıya gelme oranına göre değişen biçimde kullanılan, resmi ortamlarda kullanılmasından kaçınılan, yazılı bir gelenek oluşturamamış, iletişim alanı sınırlı, bağlı olduğu üst sistemden dilin her alanında karşılıklı anlaşmanın korunacağı oranda ayrılabilen, prestiji standart dile göre daha az yerel konuşma biçimleridir.

Ağız araştırmaları bugün dil biliminin bir alt kolu olarak birçok araştırmacının ilgisini çeken bir çalışma alanı hâline gelmiştir. Her bilimsel disiplinde olduğu gibi birbirini takip eden aşamalarda gerçekleşen ağız çalışmaları, sonuçları açısından değerli ürünleri bünyesinde barındıran ağız metinlerine dayanmaktadır. Saha araştırmaları sonucu elde edilen metinlere bağlı olarak belli bir yörenin ağız özelliklerinin ayrıntılı bir şekilde incelenmesi, zamanla söz konusu ağızların yaşadığı şehirlerin tamamının, dolayısıyla bütün bir ülkenin ağız özelliklerinin tespit edilmesini sağlayacak silsilenin başlangıcını oluşturmaktadır.

Derlenen ağız malzemesi ile ortaya sadece dili değil, folklor, tarih, etnografya, sosyoloji gibi birçok bilim dalının çalışma alanını ilgilendiren ürünler elde edilebilmektedir. Dolayısıyla ağız araştırmaları, dilin kendisi için olduğu kadar, içerisinde barındırdığı sosyal ve kültürel değerlerin keşfedilmesi açısından da önemlidir. Dil ve kültür bakımından önemli kıymetleri bünyesinde barındıran Türkçenin ağızlarının incelenmesi XIX. yüzyılın ikinci yarısında başlamış, nitelik bakımından gelişerek bugünlere ulaşmıştır.

Belli bir yöreye özgü ağız veya ağızların çeşitli açılardan incelenmesinin yanı sıra özellikle son yıllarda Türkçenin hem Türkiye hem de Türkiye dışındaki ağızları mukayeseli bir şekilde ele alınmaya başlanmıştır. Bu sayede, karşılaştırılan ağız yörelerinin ortak veya ayrılan dil özelliklerinin tespitinin yanında, ağız metinlerinin arka planında saklı olan kültürel kodlara bağlı olarak birçok disiplin açısından önem arz edecek sonuçların elde edilebileceği benzerlik ve farklılıklar da gözler önüne serilebilmektedir.

Buran'a (1999: 90-91) göre ağızların karşılaştırmalı olarak incelenmesi, tespit edilen ağız bölgeleri arasındaki benzerlik ve ayrılıkların ortaya konulmasıdır. Ancak ağızları karşılıklı inceleyebilmek için önce ağızlara ait malzemenin bilimsel yöntemlerle ve eksiksiz bir şekilde derlenmiş olması gerekir. Aksi takdirde karşılaştırmalı incelemeler eksik kalacaktır. Söz konusu şartların yerine getirilmesi, mukayeseli ağız araştırmalarının başlamasını sağlayacak, Türkçenin ağızlarından daha sağlıklı malzeme elde edilmesinin önü açılacaktır¹.

Karahan (1999: 27), karşılaştırmalı ağız incelemeleriyle hem Türkçenin çözüm bekleyen birçok meselesinin çözüme kavuşacağını hem de dil-etnik yapı bağlantısı çerçevesinde Türklerin iskân tarihiyle ilgili birtakım soruların cevap bulacağını belirterek mukayeseli ağız çalışmalarının önemine işaret etmiştir.

Caferoğlu (1962: 107), birçok Türk boyunun Anadolu topraklarına gelerek birbirleriyle iç içe yaşamaları sonucu bu boyların dillerinde de birtakım kaynaşmaların gerçekleştiğini, dolayısıyla bu durumun ağız araştırmaları açısından karmaşık bir hâl aldığını belirtmiştir. Caferoğlu, ortaya çıkan bu diyalektolojik karmaşanın açıklığa kavuşturulabilmesi için Anadolu ağızlarının Türkiye dışındaki Türklerin ağızlarıyla karşılaştırmalı bir şekilde incelenmesi gerektiğini dile getirmiştir.

¹ Buran (1999: 91), Türkiye Türkçesi ağızlarının karşılaştırmalı olarak incelenmesinin birbiriyle ilgili üç ayrı sonuç doğuracağını belirtmiştir. Buna göre önce Türkiye Türkçesi ağızları kendi içinde, sonra Türk Dünyası'nın değişik yörelerindeki ağız ve lehçelerle mukayese edilerek ortak ve ayrı özellikler ortaya konulabilecek, üçüncü olarak da bu ağızların Türkçenin tarihî dönemleriyle olan ilgisi ve dayandıkları tarihî kökler tespit edilmiş olacaktır.

Herhangi bir bölgeyle ilgili ağız malzemesinin tespiti, sadece o yöreye özgü ağız özelliklerinin ortaya konulmasıyla sınırlı değildir. Söz konusu tespitler ve ortaya konulan sonuçlar, ileride oluşturulabilecek ağız atlaslarına sağlayacağı katkının yanında ülke içindeki ağızların mukayesesine, hatta aynı kökten olup değişik sebeplerden ötürü birbirinden kopmuş etnik unsurların ağız özelliklerinin karşılaştırılmasına da imkân verecektir.

Geniş bir coğrafyada varlık gösteren Türkçenin ağızlarının doğru bir şekilde tespiti ve yeterli malzemenin temin edilmesi, önemli olduğu kadar zordur da. Zira Türkiye'deki ağız araştırmalarının -özellikle derleme sırasındaki- zorlukları düşünüldüğünde Türkiye dışında ağız araştırması yapmanın güçlükleri daha iyi anlaşılmaktadır.

Bu zor sürecin sonunda elde edilecek ağız malzemesinin dikkatli ve ayrıntılı bir şekilde incelenip paylaşımına açılmasıyla birlikte hem ülke içi ve ülke dışındaki farklı ağızların tespit edilmesi sağlanacak hem de aynı ülke sınırları içinde konuşulan ağızlar ile Türkiye dışında varlık gösteren ağızların mukayesesini mümkün hâle gelecektir.

Bu durum, gerek Türkçenin geniş çerçeveli bir gramerinin yazılmasını gerekse Türk dilinin çeşitli lehçe ve ağızlarını konuşanların birbirlerini daha iyi anlamalarını sağlayacaktır. Çünkü ağızlar, dilin eski dönemlerine ait söz varlığı ve söyleyiş özelliklerini bünyelerinde taşıyarak ölçünlü dile oranla Türk lehçeleriyle Türkiye Türkçesi arasındaki bağı daha iyi yansıtmaktadır (Demir, 2009: 187). Bu durum, Türkiye Türkçesi ağızlarının mukayese edilmesi kadar, Türkiye dışındaki Türklerin lehçe ve ağız özelliklerinin de hem kendi içinde hem de Türkiye Türkçesi ağızlarıyla karşılaştırılmasının önemini ortaya koymaktadır.

Aşağıda Türkiye'de yapılmış, Türkiye Türkçesi ağızları ile Türkiye dışında yaşayan Türklerin ağızlarının, kendi içinde Türkiye Türkçesi ağızlarının, kendi içinde Türkiye dışı Türk ağızlarının karşılaştırmalı olarak ele alındığı çalışmalar hakkında bilgi verilecektir. Ayrıca ağızların, Türkçenin tarihî köklerle ilgisini ve dayandığı noktaları göstermesi bakımından Türkçenin arkaik dönemleri ve bu dönemlere ait eserlerle Türkiye Türkçesi ve Türkiye dışındaki Türk ağızlarının çeşitli konular esasında karşılaştırıldığı çalışmalara da yer verilmiştir.

Ağızlarla ilgili tasnif çalışmaları ile Türkiye Türkçesi veya Türkiye dışı Türk ağızlarının bütünü veya geneli taranarak belli bir konuyu ele alan çalışmalar da bir yönüyle karşılaştırma niteliği taşımakla birlikte, bu çalışmada özellikle Türkçenin birden fazla ağız yöresinin değişik açılardan mukayesesini ile belli bir ağızın Türkçenin arkaik malzeme içeren dönem ve bu dönemlere ait eserlerle karşılaştırıldığı incelemeler üzerinde durulmaktadır. Araştırmalarda

mukayese esas alındığından tasnife dayalı ve belli bir konuyu irdeleyen ağız araştırmaları çalışmaya dâhil edilmemiştir.

Burada ele alınan incelemeler lisansüstü tezler ile bilimsel makale ve bildirimlerden oluşmaktadır. Tezler ve makaleler ayrı olmak üzere her çalışma kendi içinde niteliğine göre farklı başlıklar altında alfabetik olarak sıralanmıştır.

1. Lisansüstü Tezler

Çalışmanın bu bölümünde toplam 10 adet lisansüstü tezinin künyeleri ve kısa özetleri niteliklerine göre ayrı başlıklar altında gösterilmiştir.

1.1. Türkiye Türkçesi Ağızlarıyla Türkiye Dışı Türk Ağızlarının Karşılaştırılması

ALİMOVA, Jyldyz (2011). *Türkiye Türkçesi Ağızları ile Kırgız Türkçesinin Söz Varlığı Açısından Karşılaştırılması*. İzmir: Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 362 s. (Danışman: Prof. Dr. Gürer GÜLSEVİN).

Doktora tezi olarak sunulan bu çalışma giriş bölümünün dışında iki ana bölümü içermektedir. Giriş bölümünde tezde kullanılan yöntemler, ana hatlarıyla Kırgız Türklerinin tarihi ve Kırgız Türkçesinin gelişim süreci hakkında bilgi verilmiştir. Araştırmanın birinci bölümünde Türkiye Türkçesi ağzları ile Kırgız Türkçesindeki ortak kelimeler ses, yapı ve anlam bakımından sınıflandırılmış, Türkiye Türkçesi yazı dilinde olan; fakat ağızlardaki anlamın Kırgız Türkçesine daha yakın olduğu örnekler gösterilmiştir. Çalışmanın ikinci bölümünde Türkiye Türkçesi ağzları ile Kırgız Türkçesindeki ortak kelimelerin diğer Türk lehçeleriyle mukayesesi, 619 adet kelimenin tablolar hâlinde sunulmasıyla yapılmıştır. Araştırmanın bu bölümünde karşılaştırmaya tabi tutulan diğer Türk lehçeleri Kıpçak grubundan Kazak, Tatar, Başkurt ve Karaçay; Karluk grubundan Özbek ve Uygur; Sibiry grubundan Altay, Tuva, Hakas, Yakut (Saha); Oğuz grubundan Türkmen ve Azerbaycan lehçeleri ile bunların dışında başlı başına ayrı özellikler sergileyen Çuvaş Türkçesidir. Değerlendirme bölümünde, Türkiye Türkçesi ağzları ile Kırgız Türkçesinde ortak olan kelimelerden 44 tanesinin herhangi bir lehçede karşılığının bulunamadığı belirtilmiştir. Çalışma, sonuç ve sözlük bölümleriyle tamamlanmıştır.

KURTBEOĞLU, Sultan Ruhan (2011). *İğdir ve Nahçıvan Ağzının Karşılaştırılması*. Kars: Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 369 s. (Danışman: Yrd. Doç. Dr. Mustafa ŞENEL).

Yüksek lisans tezi olarak ortaya konulan bu çalışma, etnik yapıları itibarıyla büyük oranda aynı olup idarî taksimat bakımından birbirinden ayrılan iki ağız yöresinin mukayesesini

esas almaktadır. Araştırma; giriş ve inceleme olmak üzere iki ana bölüme ayrılmaktadır. Giriş bölümünde Iğdır ve Nahçıvan'ın coğrafi konumu, tarihi, etnik yapısı ve diyalektolojik durumu hakkında bilgi verilerek "Iğdır" ve "Nahçıvan" adları üzerinde durulmuştur. Bu bölümde ayrıca Iğdır ve Nahçıvan ağızlarının ağız sınıflandırma çalışmalarındaki yerine değinilmiştir. İnceleme bölümü ses ve şekil bilgisi olmak üzere iki alt başlıktan oluşmaktadır. Çalışmanın ses ve şekil bilgisi incelemesinde tespit edilen bulgular her iki ağız yöresi için birlikte verilmiş, Iğdır ve Nahçıvan ağızından alınan örnekler, yapılan açıklamaların ardından ayrı ayrı gösterilmiştir. Araştırma, Iğdır ağızına ait harita ve metinler ile sözlük bölümü eklenerek tamamlanmıştır. Çalışmada Nahçıvan ağızı ile ilgili mukayese için kullanılan veriler Tuncer Gülensoy, Ebulfez Kuluyev Amanoğlu ve Paki Küçüker tarafından hazırlanan *Nahçıvan Ağızı* (TDK, 2009) adlı eserden alınmıştır.

ÖZİŞİK, Sevi (2007). *Muğla İli Ağızlarının Türkmen Türkçesi Ağızları ile Karşılaştırılması*. İzmir: Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, XVI+405 s. (Danışman: Prof. Dr. Zeki KAYMAZ).

Doktora tezi olarak hazırlanan bu çalışmada, Muğla ili ağızlarıyla Türkmen Türkçesi ağızları ses, şekil ve cümle bilgisi esasında mukayese edilmiştir. Yazarın verdiği bilgiye göre, karşılaştırmada kullanılan malzemenin bir bölümü derlenmiş, geriye kalan kısmı ise daha önce yayımlanmış çalışmalardan elde edilmiştir. Araştırmanın giriş bölümünde Muğla ilinin tarihi, etnik yapısı, fizikî özellikleri ve ağız özellikleri ile Türkmenler, Türkmen Türkçesi ve Türkmen Türkçesi ağızları hakkında bilgi verilmiştir. Ses, şekil ve cümle bilgisinin Muğla ve Türkmen Türkçesi ağızlarındaki şekilleri ayrı ayrı belirtilmiş, her bölümün sonunda karşılaştırmaya dayalı değerlendirmeler yapılmıştır. Bunun yanında ilgili ağız yörelerinin kendi içinde birbirinden farklı özellikler sergileyen durumları varsa bu nitelikler de ayrıca belirtilmiştir. Araştırmanın genel değerlendirmesi ise sonuç bölümünde yapılmıştır. Çalışmanın sonunda metinler ve ilgili ağız yörelerini gösteren haritaların bulunduğu ekler bulunmaktadır.

ÖZKÖK, Berna (1996). *Kıbrıs Ağızı ve Türkiye Türkçesi Dil Özelliklerinin Karşılaştırılması*. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 136 s.² (Danışman: Prof. Dr. Enise KANTEMİR).

Yüksek lisans tezi olarak kaleme alınan bu araştırma yazarın verdiği bilgiye göre, altı bölümden meydana gelmektedir. Birinci bölümde Kıbrıs adının anlamı, Kıbrıs'ın coğrafi konumu, stratejik önemi, tarihî serüveni ve Kıbrıs Türkleri arasındaki dil-kültür ilişkileri belirtilmiştir. Çalışmanın ikinci bölümünde dil, Türkiye Türkçesi, Türkçenin lehçeleri, ağız ve

² Yüksek Öğretim Kurulu'nun Ulusal Tez Merkezi bağlantısında tezin tamamı paylaşımına açılmadığından tez hakkında burada verilen bilgiler, ilgili sayfadaki özetten alınmıştır.

Kıbrıs ağızı hakkında bilgi verilmiştir. Üçüncü bölümde Kıbrıs ağızıyla Türkiye Türkçesinin ses bilgisi özellikleri karşılaştırmalı olarak ele alınmıştır. Araştırmanın dördüncü bölümünde Kıbrıs ağızıyla Türkiye Türkçesinin kelime türleri bakımından ayrılan yanlarına değinilmiştir. Beşinci bölümde Kıbrıs ağızına İngilizceden ve Rumcadan giren kelimeler ile Kıbrıs ağızında tespit edilen bazı kelimelerin Türkiye Türkçesindeki biçimleri arasında mukayese yapılmıştır. Çalışmanın altıncı bölümünde Kıbrıs ağızı ile Türkiye Türkçesinin fonetik özellikleri yazılı ve sözlü edebiyat ürünleri üzerinden karşılaştırmalı olarak gösterilmiştir.

SAATÇİ, Önder (1999). *Kerkük, Diyarbakır, Şanlıurfa ve Harput Ağızlarının Fonetik ve Morfolojik Mukayesesi*. Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 210 s.³ (Danışman: Yrd. Doç. Dr. Fatma ÖZKAN).

Yüksek lisans tezi şeklinde sunulan bu çalışmada Türkiye sınırları dışında bulunmakla birlikte ağız özellikleri itibarıyla Güneydoğu Anadolu bölgesi ağızlarının devamı sayılabilecek Kerkük ağızının Diyarbakır, Şanlıurfa ve Harput ağızı ile ses ve şekil bilgisi açısından karşılaştırması yapılmıştır. Yazarın verdiği bilgiye göre, araştırmanın ses bilgisi bölümünde ilgili ağız yörelerinin ünlü ve ünsüz varlığı, ünlü ve ünsüz değişimleri ve bazı ses olaylarının mukayesesi yapılmıştır. Şekil bilgisi incelemesinde ise anılan yörelerin ağızlarındaki isim ve fiil çekimleri, yapım ve çekim ekleri, zarf-fiiller ile sıfat-fiiller ve kelime türleri karşılaştırılmıştır.

UYAR, Mehmet Ali (2004). *Türkmenistan Türkçesi Ağızlarının Türkiye Türkçesi Ağızları ile Morfolojik Bağlantısı*. Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 600 s.⁴ (Danışman: Prof. Dr. İsmet CEMİLOĞLU).

Doktora tezi olarak hazırlanan bu çalışmada Türkmenistan Türkmenleriyle ilgili beş büyük ağız yöresi seçilerek bu ağızların morfolojik yapıları incelenmiştir. Yazarın verdiği bilgiye göre, uzun bir süre ayrı topraklarda yaşayan Türkmenistan Türkmenleriyle Türkiye Türkmenlerinin ağızları morfoloji bakımından küçük ayrılıklar dışında birbirine çok yakındır. Çalışmanın inceleme bölümünde yapım ekleri, çekim ekleri, isim-fiiller, sıfat-fiiller ve zarf-fiiller ele alınmıştır. Bunun dışında söz konusu çalışmada sonuç, metinler ve sözlük bölümleri bulunmaktadır.

³ Yüksek Öğretim Kurulu'nun Ulusal Tez Merkezi bağlantısında tezin tamamı paylaşımına açılmadığından tezin hakkında burada verilen bilgiler, ilgili sayfadaki özetten alınmıştır.

⁴ Yüksek Öğretim Kurulu'nun Ulusal Tez Merkezi bağlantısında tezin tamamı paylaşımına açılmadığından tezin hakkında burada verilen bilgiler, ilgili sayfadaki özetten alınmıştır.

1.2. Türkiye Türkçesi Ağızlarıyla Türkçenin Arkaik Eserlerinin Karşılaştırılması

KIZILKAYA, Gonca (2010). *Divanü Lügati't-Türk'teki İsimlerle Anadolu Ağızlarında Ortaklaşan İsimler*. Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 881 s. (Danışman: Prof. Dr. Zikri TURAN).

Yüksek lisans tezi olarak sunulan bu çalışmada giriş, ses bilgisi ve sözlük olmak üzere üç ana bölüm bulunmaktadır. Giriş bölümünde çalışmanın amacı, konusu, kaynakları ve yöntemi hakkında bilgi verilmiştir. Ses bilgisi bölümünde DLT ile Türkiye Türkçesi ağızlarında ortak olup herhangi bir ses değişikliği geçirmeyen kelimeler ile ses değişikliğine uğrayan kelimeler ve bu kelimelerdeki ses olayları ele alınmıştır. Sözlük bölümünde, yukarıdaki çalışmada olduğu gibi, önce kelimenin DLT'deki şekil ve anlamı belirtilmiş, daha sonra Türkiye Türkçesi ağızlarındaki biçimi, yöreden yöreye değişen biçimleriyle ortaya konulmuştur. Sonuç bölümünde verilen bilgiye göre, yapılan mukayese sonucu ortaklaşan kelime sayısı 2143'tür. Buna karşın 2860 adet isimle herhangi bir ortaklık kurulamamış olup bu isimler sonuç bölümünde gösterilmiştir. Ayrıca araştırmanın sonuna, örnek olması açısından kısa bir anlam bilgisi değerlendirmesi de eklenmiştir.

TOKAY, Yaşar (2011). *Bengü Taşların Söz Varlığı ile Anadolu Ağızlarının Söz Varlığının Karşılaştırılması*. Antalya: Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 301 s.⁵ (Danışman: Yrd. Doç. Dr. Ali CİN).

Yüksek lisans tezi şeklinde kaleme alınan mukayeseli ağız çalışmalarından biri de Türkiye Türkçesi ağızlarının söz varlığı bakımından eski Türk yazıtları ile karşılaştırıldığı bu çalışmadır. Yazarın verdiği bilgiye göre çalışmanın amacı, Türkçenin ilk yazılı ürünleri ile Anadolu'da yaşayan Türkçenin ağızlarında ortak unsurları tespit etmektir. Araştırmada Göktürk yazıtları, Uygur dönemi yazıtları ve Yenisey yazıtlarının söz varlığı, *Derleme Sözlüğü* ve müstakil çalışmalardan elde edilen verilere dayanan Türkiye Türkçesi ağızlarının söz varlığı ile mukayese edilmiştir. Yapılan karşılaştırma sonucu, Türkiye Türkçesi ağızları ile eski Türk yazıtlarında ortak olan kelimeler listelenmiştir.

TOPÇU, Çiğdem (2006). *Divanü Lügati't-Türk ve Anadolu Ağızlarının Söz Varlığında Ortaklaşan Fiiller*. Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 398 s. (Danışman: Prof. Dr. Zikri TURAN).

Yüksek lisans tezi olarak hazırlanan bu çalışmada, Türkiye Türkçesi ağızlarındaki fiillerin kaç tanesinin Türkçenin eski dönemlerinden beri var olan fiiller olduğu, kaç tanesinin

⁵ Yüksek Öğretim Kurulu'nun Ulusal Tez Merkezi bağlantısında tezin tamamı paylaşımına açılmadığından tez hakkında burada verilen bilgiler, ilgili sayfadaki özetten alınmıştır.

türemelere bağlı olarak ortaya çıktığı ve elde edilen verilerin hangi anlamları ifade ettiği şeklindeki sorulara cevap aranmıştır. Bu manada Türkiye Türkçesi ağızlarının fiil esasında mukayese edildiği eser ise DLT'dir. Araştırma; ses bilgisi, anlam bilgisi ve sözlük olmak üzere üç ana bölümden oluşmaktadır. Ses bilgisi bölümünde ses olayı geçirmeyen ortak fiiller ile ses olayı geçiren ortak fiiller üzerinde durulmuş, ayrıca hangi ses olaylarının yaşandığı da ayrı başlıklar hâlinde ele alınmıştır. Araştırmanın ikinci bölümünü oluşturan anlam bilgisi başlığı altında anlam özellikleri kaydedilen; ancak değişik sebeplerle anlam değişimleri ile ilgili incelemelerin dışında kalan fiiller ve ortaklaşan fiillerin anlam değişimleri açısından ele alınışı gösterilmiştir. Araştırmanın üçüncü bölümü olan sözlükte ise önce sözlüğün hazırlanışına dair bilgi verilmiş, daha sonra ise DLT ve Türkiye Türkçesi ağızlarının söz varlığında ortaklaşan fiillerin karşılaştırmalı sözlüğü belirtilmiştir. Mukayeseli sözlükte önce kelimenin DLT'deki şekli ve anlamı gösterilmiş, daha sonra ilgili kelimenin Türkiye Türkçesi ağızlarındaki örnekleri, yörelere özgü biçimleriyle sunulmuştur.

1.3. Türkiye Dışı Türk Ağızlarının Kendi İçinde Karşılaştırılması

STAMOVA, Maria (2001). *Gagavuz Türkçesi ve Ağızlarının Karşılaştırmalı Ses Bilgisi*. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 556 s.⁶ (Danışman: Prof. Dr. Mustafa CANPOLAT).

Doktora tezi olarak sunulan bu çalışmada yazarın verdiği bilgiye göre, Moldova Cumhuriyeti, Gagavuz Yeri, Çadır vilayeti ve Çadır vilayetine bağlı yerleşim bölgelerinde yaşayan Gagavuzlardan yapılan derlemeler kullanılmıştır. Araştırmada deşifre edilen metinlerin yazıya geçirilmesinde, ayırıcı işaretler ve dil üstü birimlerde Uluslararası Fonetik Alfabe'nin (IPA) kullanıldığına işaret edilmiştir. Söz konusu metinler esasında ayrıntılı bir ses bilgisi incelemesi yapıldığı da yine yazarın belirttiği bir başka özelliktir. Bunun yanında metinlerde geçen bütün kelimeler ve metin kodlarının dizin bölümünde gösterildiği dile getirilmiştir.

2. Makale ve Bildiriler

Bu bölümde toplam 33 adet bilimsel yazının künyeleri ve kısa özetleri niteliklerine göre ayrı başlıklar altında belirtilmiştir.

⁶ Yüksek Öğretim Kurulu'nun Ulusal Tez Merkezi bağlantısında tezin tamamı paylaşımına açılmadığından tez hakkında burada verilen bilgiler, ilgili sayfadaki özetten alınmıştır.

2.1. Türkiye Türkçesi Ağzlarıyla Türkçenin Arkaik Eserlerinin Karşılaştırılması

AKAR, Ali (2000). Divânü Lugâti't-Türk ile Anadolu Ağzlarındaki Ortak Unsurlar Üzerine Bir Deneme. *Divânü Lugâti't-Türk Bilgi Şöleni Bildirileri*, (7-8 Mayıs 1999, Ankara), Ankara: Türksoy Yayınları, 106-129.

Çalışmanın başında ağızlar ve ağızların sözlükbilim konusunda yaşanan sorunları gidermedeki rolüne değinilmiş, yazı dilinde yer almayıp ağızlarda yaşayan 157 adet kelime Derleme Sözlüğü kaynak gösterilerek şekil ve anlam özellikleri bakımından DLT ile karşılaştırılmıştır. Tablolar vasıtasıyla kelimeler ses değişimi, anlam ve tür bakımından sınıflandırılmış, çalışmanın sonunda elde edilen veriler maddeler hâlinde belirtilmiştir.

AKMAN, Eyüp (2004). Divânü Lugâti't-Türk ve Dede Korkut Kitabından Kastamonu Ağzına (Bazı Kelime ve Deyimlerin Kullanımı). *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 23, 7-16.

Bu çalışmada DLT ve Dede Korkut Kitabı'ndaki kelimelerin Kastamonu ağzındaki izleri sürülmüştür. Buna göre araştırmacı DLT ve Dede Korkut hikâyelerindeki bazı kelime ve deyimlerin Kastamonu ağzında kullanıldığını ortaya koymuştur. İlgili kelime ve deyimler Yeni Tarama Sözlüğü yardımıyla mukayese edilerek sözlükte olan ve olmayanlar ayrıca belirtilmiştir. Kelime ve deyimlerin Kastamonu ağzındaki kullanımlarının daha iyi anlaşılabilmesi için de söz konusu kelime ve deyimler cümle içinde kullanılmıştır.

AYDIN, Mehmet (2005). Derleme Sözlüğüne Birkaç Katkı; Divânü Lugâti't-Türk ile Aybastı Ağzındaki Bazı Ortak Ögeler. *İlmî Araştırmalar*, 19, 17-22.

Çalışmada önce DLT ile Türkiye Türkçesi ağızlarının mukayesesine dayanan çalışmalardan bahsedilmiştir. Burada Saim Sakaoğlu, Ali Akar, Tahsin Banguoğlu ve Zeynep Korkmaz gibi araştırmacıların çalışmalarına değinilmiştir. Daha sonra Orta Karadeniz'de bir ağız yöresi olan Ordu iline bağlı Aybastı ağzı ile DLT'de ortak veya benzer olan ifadeler karşılıklı olarak ele alınarak bu unsurların benzerliği tarihî ve coğrafi özellikler itibarıyla ortaya konulmuştur. Çalışmada mukayese edilip üzerinde değerlendirme yapılan sözler; *cay-*, *doñra/doñrō/doñragı/dōrō* ve *hire hiredir*.

COŞAR, A. Mevhibe (2008). Rize İli Ağzlarında Divanü Lügati't-Türk ve Mukaddimetü'l-Edeb İzleri. *Uluslararası Kâşgarlı Mahmud Sempozyumu Bildirileri*, (17-19 Ekim 2008, Rize), Rize: Rize Üniveristesesi Yayınları, 342-350.

Bu çalışmada Turgut Günay'ın Rize İli Ağzları adlı eserindeki metinlerden çıkarılan yöreye özgü söz varlığı, Divanü Lügati't-Türk'ün Besim Atalay çevirisi ve Mukaddimetü'l-

Edeb'in Nuri Yüce tarafından hazırlanan yayını esasında söz varlığı bakımından karşılaştırılmış, geçmişten bugüne taşınan Türkçe kelimelerin tespiti yapılmıştır. Araştırmanın giriş bölümünde DLT, Mukaddimetü'l-Edeb, Rize ili ağızları ve ağızların arkaik unsurları barındırmalarına dair bilgi verilmiştir. İnceleme bölümünde ortaklıkları tespit edilen; ancak birtakım ses ve anlam değişikliklerine uğrayan kelimeler tablolarla Rize ili ağızları ile DLT ve Mukaddimetü'l-Edeb'deki biçimleriyle sunulmuştur.

COŞAR, A. Mevhibe (2011). Kitâbu'l-İdrâk Li-Lisanü'l-Etrâk'in Söz Varlığının Türkiye Türkçesi Ağızlarındaki İzleri. *Türk Dünyası Araştırmaları*, 190, 79-94.

Bu çalışmada Ebu Hayyan'ın Kitâbu'l-İdrâk Li-Lisânü'l-Etrâk adlı eserinin Ahmet Caferoğlu tarafından hazırlanan yayınındaki söz varlığı, Derleme Sözlüğü esasında Türkiye Türkçesi ağızları ile karşılaştırılmıştır. Araştırmanın giriş bölümünde ana hatlarıyla Türk dilinin tarihi, Kıpçak Türkleri ve Kıpçak Türkçesi, Memluk Kıpçak Türkçesi ve bu dönemin eserleri ve Türkiye Türkçesi ağızlarına yansıyan Kıpçak Türkçesi özellikleri hakkında bilgi verilmiştir. İnceleme bölümünde karşılaştırılan kelimeler, söyleyiş ve anlam bakımından birbirleriyle olan ilişkilerine göre tablolar hâlinde sunulmuştur. Verilen bilgiye göre Kitâbu'l-İdrâk Li-Lisânü'l-Etrâk'in dizininde yer alan 2514 kelimedenden 220 tanesi, Derleme Sözlüğü'ne göre, Türkiye Türkçesi ağızlarında mevcuttur.

GÜLENSOY, Tuncer (1985). Doğu Anadolu Ağızları ve Divânü Lugâti't-Türk. V. *Milletlerarası Türkoloji Kongresi Bildirileri*, (23–28 Eylül 1985, İstanbul), I, İstanbul: Edebiyat Fakültesi Basımevi, 107–115.

Bu çalışmada, eski Oğuz Türkçesinin XIII. yüzyıl öncesine ait metinlerinin elde bulunmaması nedeniyle Türk dili tarihi ile ilgili bilgilerin eksik kaldığı, DLT'nin Oğuz Türkçesi hakkında verdiği bilgilerin bu karanlık duruma ışık tuttuğu belirtilmiş, bu sayede Türkiye Türkçesi ağızlarının kuruluş ve gelişme çizgisinin takip edilebildiğine değinilmiştir. Araştırmada elde edilen verilerden hareketle bugün Doğu Anadolu ağızlarında yaşayan birçok kelimenin kökeninin DLT'ye dayandığı gösterilmiştir. Çalışmada DLT'den alınan 62 adet kelime Doğu Anadolu ağızlarında yaşayan şekilleriyle mukayese edilmiştir.

GÜLSEVİN, Gürer (2006). Kutadgu Bilig Türkçesinden Anadolu Ağızlarına. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 20/1, 109-121.

Bu çalışmada Türk İslam döneminin önemli eserlerinden Kutadgu Bilig'in dil esasında Türkiye Türkçesi ağızlarına yansıyan tarafları üzerinde durulmuştur. Araştırmada Kutadgu Bilig'de olup da ölçünlü Türkiye Türkçesinde bulunmayan; ancak ağızlarda tespit edilen kelimeler karşılaştırmalı bir şekilde sıralanmıştır. Çalışmada toplam 104 adet kelime Kutadgu

Bilig ve Türkiye Türkçesi ağızlarındaki biçimleriyle gösterilmiştir. Ayrıca bu çalışmada *Derleme Sözlüğü* esasında Türkiye Türkçesi ağızlarında tespit edilen kelimelerden hareketle Kutadgu Bilig'in okunması ve anlamlandırılması konusunda birtakım öneriler getirilmiştir.

İLHAN, Nadir (2008). Divânü Lugâti't-Türk'ten Gaziantep Ağzına Atasözleri. *Akpınar Dergisi*, 18, 4-10.

Çalışmada DLT'den alınan örneklerle Gaziantep ağızlarında yaşayan atasözleri karşılaştırmalı olarak incelenmiş, geçmişten bugüne Türk atasözlerinin varlıklarını devam ettirmesinde DLT'nin önemine işaret edilmiştir. Bu çalışmada da belli bir konuyla ilgili art zamanlı bir mukayese yapılmıştır.

TOPRAK, Funda (2011). Orhon Yazıtlarından Anadolu Ağızlarına Karşılaştırmalı Dil Çalışmaları ve İki Örnek Fiil. *III. Uluslararası Türkiyat Araştırmaları Sempozyumu (Orhon Yazıtlarının Bulunuşundan 120 Yıl Sonra Türklük Bilimi ve 21. Yüzyıl) Bildiriler Kitabı*, C. II, (Ed. Ülkü Çelik Şavk), 831-835.

Bu çalışmada, ağız araştırmalarının genellikle eş zamanlı olarak yapıldığı, buna karşın art zamanlı ağız araştırmalarının da ilgili dil malzemesinin değerlendirilmesi, geçmişten bugüne yaşanan dilsel değişikliklerin ortaya konulması bakımından önemli olduğu dile getirilerek Köl Tigin yazıtının doğu yüzünün 6. ve 7. satırlarında geçen *yoñaşur-* ve *kikşür-* fiillerinin yaşayan varyantları üzerinde durulmuş, bu bağlamda art zamanlı bir karşılaştırma yapılmıştır. Buna göre *yoñaşur-* ve *kikşür-* fiilleri küçük ses değişiklikleri ile Türkiye Türkçesi ağızlarında yaşamaya devam etmektedir.

TORUN, Yeter (2012). Düvanü Lügati't-Türk'ten Türkiye Türkçesi Ağızlarına Deve ile İlgili Söz Varlığı Üzerine. *Turkish Studies*, 7/1, 1995-2002.

Bu çalışmada Divanü Lügati't-Türk'te “deve” ile ilgili söz varlığı tespit edilerek *Derleme Sözlüğü* esasında DLT'den Türkiye Türkçesi ağızlarına “deve” ile ilgili söz varlığının mukayesesi yapılmıştır. Araştırmada “deve” ile ilgili sözler; isimler, fiiller, atasözleri, ikilemeler/yansımalar olmak üzere toplam 4 başlık altında ele alınmış, 42 madde başının karşılaştırması yapılmıştır. Anlamlarıyla birlikte madde başı olarak gösterilen sözler, daha sonra Türkiye Türkçesi ağızlarındaki biçimleriyle tablolar hâlinde niteliklerine göre mukayese edilmiştir. Ayrıca çalışmanın sonunda Türkiye Türkçesinde kullanılan “deve” ile ilgili atasözleri, deyimler ve yer adları hakkında bilgi verilmiştir.

SAKAOĞLU, Saim (2000). Divânü Lugâti't-Türk'teki Atasözlerinin Anadolu'daki İzleri. *Divânü Lugâti't-Türk Bilgi Şöleni Bildirileri*, (7-8 Mayıs 1999, Ankara), Ankara: Türksoy Yayınları, 36-46.

Çalışmada DLT’de geçen atasözleri üzerine yapılan çalışmalar hakkında bilgi verilmiş, eserde geçen atasözlerinden örnekler verilerek bu atasözlerinin Anadolu’daki örnekleriyle ilgisi araştırılmıştır. DLT’deki atasözleri bugün yaşayanlar, DLT’de olup da Anadolu ağızlarında olmayanlar, değişikliğe uğrayanlar ve aynen kullanılanlar şeklinde tasnif edilerek gösterilmiştir.

TOSUNOĞLU, Mesiha; MELANLIOĞLU, Deniz (2005). Süheyl ü Nev-Bahâr’ın Türkçe Söz Varlığı ve Anadolu Ağızları. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*, 1, 189-199.

Araştırmada önce Anadolu topraklarına gelen Oğuz Türkleri, buna bağlı olarak ortaya çıkan Oğuz Türkçesi ve bu dönemde oluşturulan *Süheyl ü Nev-Bahâr* adlı eser hakkında bilgi verilmiş, daha sonra bu eserin Türkçe söz varlığı bakımından Türkiye Türkçesi ağızlarıyla mukayesesi yapılmıştır. Çalışmada tespit edilen kelimeler niteliklerine göre anlamı da sesi de değişmeyen kelimeler, anlamı değişip sesi değişmeyen kelimeler, sesi değişip anlamı değişmeyen kelimeler ve sesi de anlamı da değişen kelimeler şeklinde alt başlıklara ayrılarak incelenmiştir. Kelimelerin karşılaştırılmasında *Derleme Sözlüğü* ve *Türkçe Sözlük* (TDK, 1998)’ten yararlanılmış, toplam 212 kelimenin aktif bir şekilde Türkiye Türkçesi ağızlarında yaşadığı tespit edilmiştir.

YAVUZ, Serdar (2008). Divânü Lugâtî’t-Türk’teki Söz Varlığı Açısından Akrabalık Adları ve Bu Adların Türkiye Türkçesi Ağızlarına Yansıması. *Rize Üniversitesi Uluslararası Kâşgarlı Mahmud Sempozyumu Bildirileri*, (17-19 Ekim 2008, Rize), Rize: Rize Üniversitesi Yayınları, 545-553.

Çalışmada DLT’de tespit edilen ve Türkiye Türkçesi ağızlarına kadar uzanan akrabalık adları ele alınmıştır. Akrabalıkla ilgili kelimelerin Türkiye’deki farklı ağız yörelerindeki biçimleri gösterilerek kan yoluyla akrabalık bildiren terimler, evlilik yoluyla akrabalık bildiren terimler ve akrabalıkla ilişkili sözler şeklinde bir sınıflandırmayla söz konusu kelimeler sıralanmıştır.

ZÜLFİKAR, Hamza (2004). Dede Korkut Kitabının Dilinde Doğu Anadolu Ağızlarıyla İlgili İzler. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*, 1/41, 171-176.

Araştırmada Dede Korkut hikâyeleri ile ilgili çalışma yapanların çizdiği coğrafi sınır üzerinde durularak Doğu Anadolu Bölgesi’nde kullanılan kelime ve deyimler, Dede Korkut hikâyelerindeki şekilleriyle mukayese edilmiştir. Zülfikar’a göre, Dede Korkut hikâyelerinin coğrafyası, genel kabule göre çizilen Gürcistan, Ağrı Dağı ve Pasinler üçgeninden daha geniştir. Çalışmada Doğu Anadolu Bölgesi -özellikle Van Gölü ve çevresi- ağızlarındaki yerel sözlerden hareketle hikâyelerin coğrafyası tespit edilmeye çalışılmıştır. Dede Korkut hikâyelerindeki sözlerle mahallî ifadelerin karşılaştırılması sonucu Dede Korkut hikâyelerinin coğrafyasının,

Bitlis'i de içine alacak şekilde Van Gölü kıyılarından geçerek Diyarbakır, Şanlıurfa ve Gaziantep dolaylarına uzandığı dile getirilmiştir.

2.2. Türkiye Türkçesi Ağzlarıyla Türkiye Dışı Türk Ağzlarının Karşılaştırılması

AMANOĞLU, Ebülfez (2009). Doğu Anadolu Ağzları ile Nahçıvan Ağzları Arasında Etkileşim Meseleleri. *Türkiye Türkçesi Ağız Araştırmaları Çalıştayı Bildirileri*, (25-30 Mart 2008, Şanlıurfa), Ankara: TDK Yayınları, 71-74.

Çalışmada, birbirine sınır olan Nahçıvan Özerk Bölgesi ile Doğu Anadolu Bölgesi'nin, yalnız idarî taksimat bakımından değil, dil özellikleri açısından da birbirine yakın olduğu belirtilmiştir. Verilen bilgiye göre Nahçıvan ağzı, Azerbaycan Türkçesinin Güney grubu ağzları içerisinde yer almaktadır. Bu grup içinde Nahçıvan merkez ağzı, Şerur, Sederek, Babek, Kengerli, Şahbuz, Culfa ve Ordubad ağzları bulunmaktadır. Araştırmada Türkiye'de Doğu Anadolu Bölgesi'nde bulunan illerle Nahçıvan ağzının yakınlıkları üzerinde durulmuş, bu etkileşimler neticesinde Nahçıvan'ın bazı ağzlarında Türkiye Türkçesine özgü ses, şekil ve söz varlığı unsurlarının kullanıldığı dile getirilmiştir.

BAŞDAŞ, Cahit (1999). Anadolu ve Kosova Türk Ağzlarında g > c, k > ç Değişmeleri. *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, 8, 483-491.

Araştırmada, Türkiye Türkçesi ağzlarıyla ilgili yapılan çalışmalarda kullanılan bazı metinlerin sağlıklı sonuçlar elde etmek amacıyla yeniden gözden geçirilmesinin gereğine değinilerek g > c, k > ç değişimleri esasında Türkiye Türkçesi ağzlarıyla Kosova Türk ağzlarının durumu hakkında bilgi verilmiştir. Verilen bilgiye göre, söz konusu ünsüz değişimleri Türkiye sınırları dâhilindeki Erzurum, Malatya, Rize ve Trabzon ağzlarında tespit edilmiştir. Aynı özelliklere Kosova Türk ağzlarında da rastlanması sonucu, söz konusu ağız yörelerinde bu ses değişimlerini koruyan insanların aynı etnik kökene bağlı olabileceğine dair kanaat dile getirilmiştir.

DOĞAN, Talip (2011). Urmiye Ağzları ile Doğu Grubu Ağzlarında Ortak Fonetik ve Morfolojik Özellikler Üzerine. *Karadeniz Araştırmaları (KaraM)*, 30, 107-122.

Güney Azerbaycan Türkçesi içinde yer alan Urmiye ağzları üzerine doktora tezi hazırlayan Doğan'ın bu çalışmasında söz konusu ağız yöresinin Türkiye Türkçesinin doğu grubu ağzlarındaki ses bilgisi ve şekil bilgisi ölçeğindeki ortaklıklar üzerinde durularak karşılaştırma yapılmıştır. Araştırmada kalınlık incelik uyumu, düzlük yuvarlaklık uyumunun bozulması, ünlü ünsüz uyumunun bozulması gibi birçok ortak özellik örnekleriyle birlikte sunulmuş, idarî taksimatla ağız sınırlarının birbiriyle örtüşmediği, dolayısıyla Türkiye dışında

kalan bir Türk ağız yöresiyle Türkiye Türkçesinin Doğu grubu ağızlarının birbirinin doğal uzantısı olduğu sonucuna varılmıştır.

HUDİYEYEV, Nizami (2009). Türkiye ve Azerbaycan Diyalekt ve Şivelerinin Ortak ve Mukayeseli Tarafları. *Türkiye Türkçesi Ağız Araştırmaları Çalıştayı Bildirileri*, (25-30 Mart 2008, Şanlıurfa), Ankara: TDK Yayınları, 303-306.

Bu çalışmada Türkiye Türkçesi ağızları ile Azerbaycan Türkçesi ağızlarının görülen geçmiş zaman, öğrenilen geçmiş zaman, şimdiki zaman, belirtme/yükleme hâli ve bazı ünlüler esasında mukayesesi yapılarak özellikle Azerbaycan Türkçesinde söz konusu eklerin ve seslerin kullanılışı hakkında bilgi verilmiş, belirtilen konuların Türkiye Türkçesiyle farklı ve ortak özellikleri dile getirilmiştir.

ÖZTÜRK, Rıdvan (2006). Anadolu ve Kıbrıs Ağızlarında Bir Dilde Tekinsiz (Tabu) Örneği: Dulunmak. *Bilig*, 37, 57-64.

Bu yazıda, özellikle XIV-XVI. yüzyıllarda sıklıkla kullanılan, Türkiye Türkçesi ağızlarında ve Kıbrıs Türk ağızlarında da varlığını sürdüren ve “kaybolmak, görünmez hâle gelmek, batmak, gurup etmek” anlamlarına gelen *dulun-* fiilinin kullanım biçimleri esasında geçmişten bugüne bir karşılaştırma yapılmıştır. Araştırmada *dulun-* fiilinin zaman zaman yanlış yorumlanarak başka kelimelere dönüştürüldüğü ve köken açıklamalarının da buna göre yapıldığı belirtilmiştir. Çalışmanın sonucunda *dulun-* fiilinin benzer anlamlarla ve farklı türevleriyle Kıbrıs Türk ağızları ile Türkiye Türkçesi ağızlarında varlığını sürdüren tabu sözlerden biri olduğu vurgulanmıştır.

2.3. Türkiye Türkçesi Ağızlarıyla Türk Lehçelerinin Karşılaştırılması

BURAN, Ahmet (2006). Çağdaş Türk Yazı Dillerinde ve Türkiye Türkçesi Ağızlarında İkincil Uzun Ünlüler. *II. Kayseri ve Yöresi Kültür, Sanat ve Edebiyat Bilgi Şöleni*, (10-12 Nisan 2006), 1-16.

Bu araştırmada uzun ünlüler, birincil ve ikincil uzun ünlülerden bahsedildikten sonra Türkiye Türkçesi ağızları ile çağdaş Türk yazı dillerinde görülen ikincil uzun ünlüler üzerinde durulmuştur. İkincil uzun ünlüler, oluşum biçimlerine göre çeşitli alt başlıklar hâlinde karşılaştırmalı bir biçimde gösterilmiştir. Buna göre ikincil uzun ünlüler; ünsüz erimesi ve düşmesi, hece kaynaşması, ünlü karşılaşmaları sonucu, ekleşme durumunda, sözcük birleşmeleri yoluyla, vurgu, tonlama ve sorudan kaynaklanan ikincil uzun ünlüler şeklinde alt başlıklara ayrılarak belirtilmiştir. Elde edilen sonuçlarda, hem Türkiye Türkçesi ağızları hem de çağdaş Türk yazı dillerindeki ikincil uzun ünlülerin nitelikleri mukayeseli olarak dile getirilmiştir.

KARA, Mehmet (2001). Altay ve Hakas Türkçesindeki Şimdiki Zaman Kiplerinin Muğla Ağzıyla Karşılaştırılması. *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, 12/2, 689-704.

Bu çalışmada görünüşte Türk dilinin birbirine çok uzak olan iki yakası; Türkiye Türkçesi ile Sibiryalı Türkçesi; Muğla ağzı, Altay ve Hakas Türkçesi esasında kullandıkları şimdiki zaman ekleri bakımından mukayese edilmiştir. Çalışmanın girişinde Türkçenin arkaik dönemlerinden itibaren kullanılan şimdiki zaman ekleri hakkında bilgi verildikten sonra, Muğla ağzı ile Altay ve Hakas Türkçesindeki şimdiki zaman şekilleri üzerinde durulmuştur. Araştırmada verilen bilgiye göre Altay ve Hakas lehçeleri ile Muğla ağzı, barındırdıkları şimdiki zaman ekleri bakımından benzer özelliklere sahiptir. Buna göre Altay ve Hakas Türkçesi ile Muğla ağzında ortak olan şimdiki zaman ekleri şöyledir: *a/e, i/i, u/ü* zarf-fiilli şimdiki zaman ekleri, *-ip* zarf-fiilli şimdiki zaman ekleri.

TANÇ, Mustafa (2004). Türkiye Türkçesi Ağzlarında Çağdaş Kıpçak Grubu Türk Lehçeleriyle Ortaklık Gösteren Söz Varlıkları. *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, 18, 89-102.

Araştırmada Türkiye Türkçesi ağzlarında tespit edilen kelimelerin bugünkü Kıpçak grubu Türk lehçelerindeki izleri sürülmüştür. Ele alınan her kelimenin hangi lehçede, nasıl kullanıldığı, söz konusu kelimenin içinde yer aldığı atasözü ve deyimler ayrıntılı bir şekilde belirtilmiştir. Mesela; Türkiye Türkçesi ağzlarında kullanılan *yumuş* “iş, hizmet” kelimesi, Karaçay-Malkar Türkçesinde *y > c* değişimi ile *cumuş* “hizmet, iş, vazife”; *cumuş et-* “hizmet etmek”; *cumuşçu* “hizmetçi” kelime ve deyimlerde; *sabiyni cumuşha iy, azından kesi bar* “çocuğu işe gönder, arkasından kendin git” gibi atasözlerinde kullanılmaktadır. Çalışmada ayrıca ortak kelimelerin eski Türkçe, Divanü Lügati’t-Türk ve eski Oğuz Türkçesindeki şekil ve anlamları hakkında da kısa bilgiler verilmiştir.

TANÇ, Mustafa (2009). Türkiye Türkçesi Ağzlarında Çağdaş Kıpçak Lehçeleriyle Ortaklık Gösteren *s > h* Değişimi Üzerine. *Türkiye Türkçesi Ağız Araştırmaları Çalıştayı Bildirileri*, (25-30 Mart 2008, Şanlıurfa), Ankara: TDK Yayınları, 671-678.

Çalışmanın giriş bölümünde Türkiye Türkçesi yazı dilini oluşturmaları nedeniyle Oğuz Türklerinden bahsedilerek Türkiye Türkçesi ağzlarında bugünkü Kıpçak grubu Türk lehçeleriyle ortaklık gösteren *s > h* değişikliğinin görüldüğü bölgeler ve bu değişikliğin sebepleri üzerinde durulmuştur. Verilen bilgiye göre Türkiye Türkçesi ağzlarındaki *s > h* değişikliği Aydın, Çankırı, Diyarbakır, Osmaniye, Kahramanmaraş, Gaziantep, Hatay ve Sivas ağzlarının genelinde veya bir bölümünde tespit edilmiştir. Araştırmada söz konusu *s > h*

değişimiyle ilgili olmak üzere, Oğuz Türkleriyle birlikte Anadolu topraklarına gelip yerleşen Kıpçak Türklerinin bu özelliği korumaları ihtimali üzerinde durulmuştur.

2.4. Türkiye Türkçesi Ağızlarıyla Eski Türkçe Döneminin Karşılaştırılması

ILGIN, Ali (2009). Eski Türkçe ur- Fiilinin Anadolu Ağızlarındaki Anlam ve Kullanımı Üzerine. *Türkiye Türkçesi Ağız Araştırmaları Çalıştayı Bildirileri*, (25-30 Mart 2008, Şanlıurfa), Ankara: TDK Yayınları, 315-319.

Araştırmada eski Türkçede “öldürmek, taşa yazmak, koymak ve yerleştirmek” anlamına gelen ur- fiilinin Türkiye Türkçesi ağızlarındaki izleri takip edilmiştir. Buna göre, ur- fiilinin uğradığı ses ve anlam değişiklikleri ve oluşturduğu yeni kavram alanları ortaya konulmaya çalışılmıştır. Çalışmanın sonucunda ur- fiilinin temel anlamını korumakla birlikte, farklı kullanımların etkisiyle yeni anlamlar kazandığı ortaya çıkmıştır. Söz konusu fiilin bazı ağızlarda ön ses ünsüz türemesine uğradığı, Güney Batı ağızlarında anlam alanının daha geniş olduğu, buna karşın Doğu grubu ağızlarında birleşik fiil şeklinde kullanımının daha yaygın olduğu ve Türkiye Türkçesi ağızlarında soyut anlamlar kazandığı görülmüştür.

KORKMAZ, Zeynep (1999). Türk Dilinin Eski Kültür Mirasının Anadolu Ağızlarındaki Devamı. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*, [2003], I-II/42, 159-167.

Bu çalışmada önce Türkiye Türkçesi ağızlarının konuşurlarının etnik yapıları hakkında bilgi verilmiş, daha sonra bu etnik yapılara bağlı olarak eski Türkçeden Türkiye Türkçesi ağızlarına uzanan zaman diliminde Türkiye Türkçesi ağızlarının koruduğu eski Türkçe unsurlara değinilmiştir. Buna göre eski Türkçede olup da Türkiye Türkçesinde yaşatılan ses bilgisi ve şekil bilgisi ile özelliklerin bazıları şu şekildedir: Aslı uzun ünlülerin varlığı; kalınlık-incelik uyumunun güçlü olması; damak n’sinin (ñ) kelime kök ve gövdeleri ile ilgi hâli, ikinci şahıs iyelik ekleri ve iyelik kökenli ikinci şahıs fiil çekim eklerinde korunması; ön ve arka damak “g” ünsüzlerinin korunması; bazı yörelerde yükleme/belirtme hâli ekinin +A eki ile yapılmış olması; bazı Batı grubu ağızlarında bulunma hâli ekinin ayrılma hâli işlevini de yerine getirmiş olması gibi. Çalışmada ayrıca söz varlığı bakımından da bir değerlendirme yapılmış ve eski Türkçede var olup Türkiye Türkçesi ağızlarında yaşatılan kelimelerden örnekler gösterilmiştir.

NALBANT, Mehmet Vefa (2007). Eski Türkçe kı Ünlemi ve Bunun Anadolu Ağızlarındaki kı/gı Ünlemiyle Karşılaştırılması. *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, 4/2, 146-151.

Araştırmada eski Türkçe döneminde kullanılan “kı” ünleminin Türkiye Türkçesi ağızlarındaki izleri sürülmüş, “kı” ünlemi esasında art zamanlı bir karşılaştırma yapılmıştır. Çalışmada Türkiye Türkçesi ağızlarında bayanlara hitap ederken kullanılan ve “kız” kelimesi ile

kariştirilen “kı/gı” ünleminin, eski Türkçe dönemindeki varlığı kanıtlanan; ancak Kıpçak Türkçesi dönemi eserlerinden sonra görülmeyen ve “ey, hey, beri gel” anlamlarında kullanılan “kı” ünlemiyle aynı olduğu örneklerle kanıtlanmaya çalışılmıştır.

2.5. Türkiye Dışı Türk Ağzlarıyla Türkçenin Arkaik Eserlerinin Karşılaştırılması

DRYGA, İryna (2008). Karaycanın Trakay Ağzında Divânü Lugâti't-Türk'ten Leksikler (14.-15. Yüzyıl Kırım Türkçesi Rekonstrüksiyonuna Katkı). *Rize Üniversitesi Uluslararası Kâşgarlı Mahmud Sempozyumu Bildirileri*, (17-19 Ekim 2008, Rize), Rize: Rize Üniversitesi Yayınları, 315-322.

Çalışmada, araştırmacının gerçekleştirdiği saha araştırmalarından elde ettiği verilere dayanarak Karaycanın Kırım ve Trakay ağzları ile DLT'deki bazı leksik unsurlara bakarak XIV. yüzyıl sonu ile XV. yüzyıl başında Kırım'da kullanılan Türk diliyle ilgili veriler ortaya konulmaya çalışılmıştır. Çalışmada Karayca ve ağzlarına değinildikten sonra söz konusu ağzılardan elde edilen dil malzemesi ile DLT'deki söz varlığı tablolar hâlinde karşılaştırılmıştır.

EMET, Erkin (2009). Divanü Lügati't-Türk ve Uygur Ağzları. *II. Uluslararası Türkiyat Araştırmaları Bilgi Şöleni Bildirileri Kâşgarlı Mahmud ve Dönemi*, (28-30 Mayıs 2008, Ankara), Ankara: TDK Yayınları, 195-204.

Bu araştırmada DLT'deki kelimelerle çağdaş Uygur Türkçesinin ağzlarındaki bazı kelimeler karşılaştırılmış, geçmişten bugüne kadar geçen süre içerisindeki ses ve anlam bakımından ortaya çıkan değişiklik ve benzerlikleri gösterilmiştir. Çalışmada Divân'daki kelimeler ağırlıklı olarak Doğu Türkistan Uygur ağzlarındaki kelimelerle karşılaştırılmıştır. Böylece Doğu Türkistan Uygur ağzlarındaki kelimelerin ses ve anlam bakımından benzerlik ve ayrılıkları belirtilmiş, art zamanlı bir mukayese yapılmıştır.

MAHMUDOV, Huziahmet (2000). Divânü Lugâti't-Türk'teki Atasözleri ve Onların Bugünkü Versiyonları. *Divânü Lugâti't-Türk Bilgi Şöleni Bildirileri*, (7-8 Mayıs 1999, Ankara), Ankara: Türksoy Yayınları, 84-89.

Araştırmada, DLT'de geçen atasözlerinin değişik söyleyiş şekilleriyle bugün de varlığını sürdürdüğünü gösteren deliller mukayeseli bir şekilde gösterilmiş, atasözlerinin anlamları ve arka planında yer alan mesajlar vurgulanmıştır. Bunlara ek olarak DLT'deki atasözleriyle Tatar Türkçesi ağzlarında yer alan atasözleri mukayese edilerek tespit edilen benzerlikler gösterilmiştir.

2.6. Türkiye Türkçesi Ağızlarının Geneliyle Türkiye'deki Belli Bir Ağız Yöresinin Karşılaştırılması

KARPUZ, H. Ömer; UYSAL, İdris Nebi (2009). Karaman İli Ağızlarının Şekil Bilgisi Özellikleri Bakımından Anadolu Ağızları Arasındaki Yeri. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 26, 54-62.

Çalışmada Karaman ili ağızlarının şekil bilgisi özellikleri hakkında genel bilgiler verilerek Karaman ili ağızlarının ağız sınıflandırmalarındaki yeri gösterilmiş, buradan hareketle Türkiye Türkçesi ağızlarının incelenmesi ve sınıflandırılmasında karşılaştırmalı çalışmaların önemine değinilmiştir. Araştırmanın sonunda Türkiye Türkçesi ağızlarıyla ilgili çalışmaların artarak belli bir olgunluğa erişmesine karşılık karşılaştırmalı çalışmaların yetersiz olduğu dile getirilmiştir. Karpuz ve Uysal, karşılaştırmalı ağız çalışmalarıyla birlikte il sınırları içindeki ortak ağız bölgelerinin belirlenebileceğini, ağız-dil haritalarının hazırlanacağını, ağız-etnik yapı ilişkisinin çözüme kavuşabileceğini, tasnif çalışmalarının daha sağlıklı bir zemine oturacağını, Türkiye Türkçesi ağızlarının Türkçenin tarihî dönemleriyle olan ilişkisinin tespit edilebileceğini, Türkiye Türkçesi ağızlarının çağdaş Türk lehçeleri ile ortak ve ayrılan yanlarının ortaya çıkacağını, ağzılara ait gramerlerin yazılabileceğini, ana dil eğitiminin sağlam bir temele oturacağını ve ağzlarda yaşayan kelime ve yapıların Türkçeye kazandırılabilceğini belirtmişlerdir.

UYSAL, İdris Nebi (2010). Karaman İli Ağızlarının Ses Özellikleri Bakımından Türkiye Türkçesi Ağızları Arasındaki Yeri. *Turkish Studies*, 5/1, 625-639.

Bu çalışma, yukarıdaki çalışmada Karaman ili ağızlarının şekil bilgisi ile ilgili uygulanan yöntemin ve yapılan önerilerin aynı ilin ses bilgisi özellikleriyle ilgili yönünü içermektedir. Buna göre çalışmada, Karaman ili ağızlarının ses bilgisi özellikleri bakımından Türkiye Türkçesi ağızları içindeki yeri hakkında bilgi verilmiş, daha sonra karşılaştırmalı ağız çalışmaları sonucunda özelde Türkiye Türkçesi ağızları, genelde ise Türkçenin kazanımları sıralanmıştır.

2.7. Türkiye Türkçesi Ağızları İçinde Bir Ağız Yöresine Ait Kullanımların Karşılaştırılması

DEMİR, Nurettin (1997). Alanya Ağızlarında Şimdi'nin Varyantları. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*, 99-114.

Bu çalışmada, Antalya'nın Alanya ilçesi ağızlarında “şimdi” zarfının yöre ağzındaki farklı kullanımları karşılaştırmalı bir şekilde sunulmuştur. Araştırmada biri köyden, diğeri şehir merkezinden olmak üzere iki metin yardımıyla “şimdi” zarfının yöre ağzındaki değişik

kullanımlarının oranları gösterilmiştir. Çalışmada ayrıca Türkiye Türkçesi ağızlarının sınıflandırılmasında kullanılan ölçütler ve bu ölçütlere göre Alanya ağızlarının yeri hakkında bilgi verilmiştir. Buna göre Alanya ağızlarında “şimdi” zarfının varyantları şu şekildedir: şimdi, şindi, şimdik, şindik, hindi, hindik. Bunlardan “şimdi” ve “şindi” varyantlarının yörede temel varyantlar olduğu, söz konusu varyantların dağılımı ve kullanım oranları grafiklerle mukayeseli bir şekilde belirtilmiştir.

2.8. Türkiye Türkçesi Ağızlarıyla Eski Oğuz Türkçesinin Karşılaştırılması

ERDEM, Mehmet Dursun; GÜL, Münteha (2006). Kapalı e (è) Sesi Bağlamında Eski Anadolu Türkçesi Anadolu Ağızları İlişkisi. *Karadeniz Araştırmaları (Karam)*, 11, 111-148.

Bu çalışmada özellikle Arap harfli Türkçe metinlerdeki varlığı tartışma konusu olan kapalı e (è) sesinin Türkçenin tarihî gelişimi içindeki durumu ile Türkiye Türkçesi ağızlarındaki durumu ayrı ayrı ele alınarak söz konusu sesin eski Oğuz Türkçesiyle Türkiye Türkçesi ağızlarındaki kullanımı art zamanlı bir karşılaştırma yöntemiyle ele alınmıştır. Çalışmanın sonunda yer alan dizin bölümünde kapalı e (è) sesinin Türkiye Türkçesi ağızlarındaki varlığına dair elde edilen veriler sıralanmıştır. Buna göre söz konusu dizin bölümünde önce Türkçe kökenli kelimelerde, daha sonra ise alıntı kelimelerde kapalı e (è) sesinin varlığını gösteren kelimeler listelenmiştir.

2.9. Türkiye Türkçesi Ağızlarıyla Eski Türkçe ve Türk Lehçelerinin Karşılaştırılması

ALKAYA, Ercan (2008). Eski Türkçe –qıña Ekinin Türk Lehçeleri ve Türkiye Türkçesi Ağızlarındaki Kullanımı Üzerine. *Turkish Studies*, 3/4, 43-72.

Bu çalışmada eski Türkçe döneminde kullanılan ve eklendiği kelimeye küçültme anlamı katan –qıña ekinin çağdaş Türk lehçeleri ile Türkiye Türkçesi ağızlarındaki kullanımı, işlevi, görünümü ve yaygınlığı üzerinde durulmuştur. Araştırmada, –qıña ekinin ilk defa Orhun yazıtlarından Köl Tigin ve Tonyukuk kitabelerinde geçtiği dile getirilmiştir. Türkçenin tarihî seyri içinde birtakım ses değişikliklerine uğrayan ek, geniş bir kullanım özelliği kazanmıştır. Çalışmanın giriş bölümünde eski Türkçe dönemi yanı sıra Karahanlı, Kıpçak, Çağatay Türkçesi dönemlerinde ekin durumu hakkında bilgi verilmiştir. Burada verilen bilgiye göre, eski Oğuz Türkçesinde ve Oğuz grubu Türk lehçelerinde ekin kullanımına rastlanmamıştır. İnceleme bölümünde bugünkü Kıpçak, Karluk ve Güney Sibiryaya lehçeleri ile Türkiye Türkçesi ağızlarında –qıña ekinin durumu ele alınmış, elde edilen bulgular tablo şeklinde sunularak bu ek esasında art zamanlı bir karşılaştırma yapılmıştır.

2.10. Türkiye Dışı Türk Ağzlarıyla Eski Oğuz Türkçesinin Karşılaştırılması

DOĞAN, Talip (2010). İran Türk Ağzlarında Eski Oğuz Türkçesinin (Eski Türkiye Türkçesi) Kalıntılarına Dair Notlar. *Turkish Studies*, 5/3, 1113-1124.

İran sınırları içinde kalan ve Türkolojide büyük bölümü “Güney Azerbaycan” adı altında değerlendirilen bölgenin ağız özellikleriyle ilgili akademik çalışmalar yapan araştırmacılardan biri olan Doğan, bu çalışmada İran’da Türk ağzlarında yaşayan eski Oğuz Türkçesine ait ses bilgisi, şekil bilgisi ve söz varlığına ait izleri takip ederek art zamanlı bir karşılaştırma yapmıştır. Çalışmada eski Oğuz Türkçesiyle mukayesede yararlanılan İran Türk ağzları; Serap, Karadağ, Mugan, Zencan, Salmas, Erdebil ve Urmiye ağzlarıdır.

Yukarıda içerikleri hakkında kısa tanıtıcı bilgilerin verildiği çalışmaların yanı sıra Türkiye’de yapılmış bazı bilimsel toplantılarda Türkiye’den katılan veya Türkiye dışından gelen akademisyenler tarafından bildiri olarak sunulmuş; ancak henüz yayımlanmamış ve lisansüstü tez olarak hazırlanıp paylaşımına açılmamış veya ulaşılamamış, karşılaştırmalı ağız incelemesi olarak değerlendirilebilecek araştırmalar da bulunmaktadır. Aşağıda alfabetik olarak bu çalışmaların künyeleri gösterilmiştir.

ACAR, K. (2010). TDK Türkçe Sözlükte Halk Ağzına Mal Edilen Bazı Sözlerin Kandıra Ağzında Bulunup Bu Sözlükte ve Derleme Sözlüğünde Olmayan Anlamları. *III. Uluslararası Türkiye Türkçesi Ağız Araştırmaları Çalıştayı*, (30 Eylül-1 Ekim 2010, Sakarya).

AKAN, D. (2009). Erzurum Ağız Söz Varlığında Eski Türkçenin İzleri. *II. Uluslararası Türkiye Türkçesi Ağız Araştırmaları Çalıştayı*, (21-23 Mayıs, 2009, Kars).

ALİYEVA, N. (2009). Azerbaycan Dilinin Şahbuz Ağzlarında ve Bazı Türk Ağzlarında Ünlü Değişmeleri. *II. Uluslararası Türkiye Türkçesi Ağız Araştırmaları Çalıştayı*, (21-23 Mayıs, 2009, Kars).

ALKAYA, E. (2009). Sibirya Tatar Türkçesiyle Türkiye Türkçesi Ağzlarındaki Benzerlikler Üzerine Bir Değerlendirme. *II. Uluslararası Türkiye Türkçesi Ağız Araştırmaları Çalıştayı*, (21-23 Mayıs, 2009, Kars).

AYDIN, M. (2009). Ağzlarda Standart Türkiye Türkçesindekilerden Farklı Yapım Ekleri Var mıdır?. *II. Uluslararası Türkiye Türkçesi Ağız Araştırmaları Çalıştayı*, (21-23 Mayıs, 2009, Kars).

AYDIN, M. (2010). Samsun’daki Yörüklerin Ağzları Hangi Ağzlarla İlişkilidir?. *III. Uluslararası Türkiye Türkçesi Ağız Araştırmaları Çalıştayı*, (30 Eylül-1 Ekim 2010, Sakarya).

BAĞIROV, A. (2009). Azerbaycan ve Türk Dili Ağızlarında Fonetik Hadiselerin Bazı Hususiyetleri Hakkında. *II. Uluslararası Türkiye Türkçesi Ağız Araştırmaları Çalıştayı*, (21-23 Mayıs, 2009, Kars).

ELEKBEROVA, K. (2009). Bir Daha Türkiye Türkçesinin İstanbul Ağzının Azerbaycan Yazı Diline Yaptığı Etki Hakkında. *II. Uluslararası Türkiye Türkçesi Ağız Araştırmaları Çalıştayı*, (21-23 Mayıs, 2009, Kars).

HACİYEVA, G. (2009). Azerbaycan ve Türkiye Türkçesinin Ortak Diyalektizmleri. *II. Uluslararası Türkiye Türkçesi Ağız Araştırmaları Çalıştayı*, (21-23 Mayıs, 2009, Kars).

ILGIN, A. (2009). Tofaca –CIK / -CUK Geçmiş Zaman Eki ve Anadolu Ağızlarıyla Karşılaştırılması. *II. Uluslararası Türkiye Türkçesi Ağız Araştırmaları Çalıştayı*, (21-23 Mayıs, 2009, Kars).

İMANİ, B. (2010). Güney Azerbaycan ve Kuzeydoğu Anadolu Ağızlarında Olan Benzerlikler. *III. Uluslararası Türkiye Türkçesi Ağız Araştırmaları Çalıştayı*, (30 Eylül-1 Ekim 2010, Sakarya).

İMANLI, A. (2009). Iğdır ve Şerur Oykonomilerinin Ağızda İfade Hususiyetleri. *II. Uluslararası Türkiye Türkçesi Ağız Araştırmaları Çalıştayı*, (21-23 Mayıs, 2009, Kars).

İSMAYIL, Z. (2009). Kars ve Nahçıvan Ağızlarında Ünsüz Seslerin İkizleşmesi ve Tekleşmesi. *II. Uluslararası Türkiye Türkçesi Ağız Araştırmaları Çalıştayı*, (21-23 Mayıs, 2009, Kars).

İSMAYIL, Z. ve KASIMLI, R. (2010). Anadolu ve Nahçıvan Ağızlarında Akrabalık Terimleri Üzerine İnceleme. *III. Uluslararası Türkiye Türkçesi Ağız Araştırmaları Çalıştayı*, (30 Eylül-1 Ekim 2010, Sakarya).

İSMAYILOVA, N. (2010). Doğu Anadolu ve Güney Azerbaycan Dialektlerinde Ortak Dil Hususiyetleri. *III. Uluslararası Türkiye Türkçesi Ağız Araştırmaları Çalıştayı*, (30 Eylül-1 Ekim 2010, Sakarya).

KARAÖRS, M. (2009). Doğu ve Kuzeydoğu Anadolu Türk Ağızlarını Türk Dünyası Ağızlarına Bağlayan Özellikler. *II. Uluslararası Türkiye Türkçesi Ağız Araştırmaları Çalıştayı*, (21-23 Mayıs, 2009, Kars).

MAHMUDOVA, G. (2009). Türkçenin Ağızlarında ve Çağdaş Azerbaycan Türkçesinde Yapım Ekleri: Farklı ve Benzer Yönleriyle. *II. Uluslararası Türkiye Türkçesi Ağız Araştırmaları Çalıştayı*, (21-23 Mayıs, 2009, Kars).

MEMMEDOV, S. (2009). Kars İli ve Azerbaycan Türkçesinin Culfa Ağızlarındaki Ünlü Uzamasının Karşılaştırmalı Tahlili. *II. Uluslararası Türkiye Türkçesi Ağız Araştırmaları Çalıştayı*, (21-23 Mayıs, 2009, Kars).

ÖZEREN, M. (2009). Kırgız Türkçesiyle Türkiye Türkçesi Ağızlarındaki Söz Varlığı Benzerliği Üzerine Bir Değerlendirme. *II. Uluslararası Türkiye Türkçesi Ağız Araştırmaları Çalıştayı*, (21-23 Mayıs, 2009, Kars).

SARIKAYA, M. (2009). Ağbaba (Yukarı Arpaçayı) Ağızlarının Kars İli Ağızlarına Etkisi. *II. Uluslararası Türkiye Türkçesi Ağız Araştırmaları Çalıştayı*, (21-23 Mayıs, 2009, Kars).

SHALALA, R. (2009). Kars-Iğdır Ağızlarındaki Atasözlerinin Azerbaycan Türkçesindeki Yansımaları. *II. Uluslararası Türkiye Türkçesi Ağız Araştırmaları Çalıştayı*, (21-23 Mayıs, 2009, Kars).

TORUN, Y. (2010). Ceyhan Yöresinde Kullanılan Bazı Fiiller ve Bu Fiillerin Derleme Sözlüğündeki Kullanımları Üzerine. *III. Uluslararası Türkiye Türkçesi Ağız Araştırmaları Çalıştayı*, (30 Eylül-1 Ekim 2010, Sakarya).

VELİYEV, S. (2009). Azerbaycan (Nahçıvan) ve Türk Dili Ağızlarında Bir Ortak Fonetik Hususiyet Hakkında. *II. Uluslararası Türkiye Türkçesi Ağız Araştırmaları Çalıştayı*, (21-23 Mayıs, 2009, Kars).

YUSİFOV, S. (2000). *Türkmen Dilinin Gısgaça Dialektolojik Sözlüğü Adlı Eserle Anadolu Ağızlarının Karşılaştırılması*. Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 315 s.

ZÜLFİKAROV, R. (2009). Türkiye Türkçesi ve Nahçıvan Ağızlarında At Adlarının Karşılaştırmalı Tahlili. *II. Uluslararası Türkiye Türkçesi Ağız Araştırmaları Çalıştayı*, (21-23 Mayıs, 2009, Kars).

ZÜLFÜGAROV, R. (2010). Türkiye Türkçesi ve Nahçıvan Ağızlarında Kullanılan Ekincilik Terimlerinin Karşılaştırmalı Tahlili. *III. Uluslararası Türkiye Türkçesi Ağız Araştırmaları Çalıştayı*, (30 Eylül-1 Ekim 2010, Sakarya).

Sonuç

Karşılaştırmalı ağız incelemeleri özellikle son yıllarda ağız bilimi araştırmacılarının ilgi gösterdiği alanlardan biri hâline gelmiştir. Ortaya konulan araştırmaların birçok olumlu etkisinin olacağı, özellikle Türkçenin Türkiye'deki ve Türkiye dışındaki ağızları arasındaki benzerlik ve farklılıkların tespit edilerek Türkçenin ayrıntılı bir gramerinin yazılmasına olanak sağlayacağı

açıktır. Bunun yanında Türk dilinin temel eserleriyle ağızların çeşitli özellikler esasında karşılaştırılmasının, Türkçenin ağızlarının tarihî köklerle bağlantılarının ortaya çıkarılması konusunda yardımcı olacağı da bir gerçektir.

Bu çalışmada karşılaştırmalı ağız araştırmalarının önemi olabildiğince belirtilmeye çalışılarak Türkiye’de yapılan karşılaştırmalı ağız incelemeleri hakkında genel bir bilgi vermek amaçlandı. İlgili yazıda bir bölümü lisansüstü tezlerden, bir bölümü ise akademik makale ve bildirilerden oluşan karşılaştırmalı ağız incelemeleri, ele aldığı konuların niteliğine göre değerlendirilmeye çalışıldı.

Çeşitli konuları irdeleyen bu çalışmaların yöntemleri de doğal olarak birbirinden farklıdır. Bunun yanında aynı niteliğe sahip incelemelerde de birtakım yöntem farklılıkları kendisini göstermektedir. Burada ele alınan çalışmalardaki yöntemlere ek olarak karşılaştırmalı ağız incelemelerini olumlu bir şekilde etkileyecek yeni yaklaşımlar da zaman içinde gerçekleştirilerek ilgili çalışmalara yansıtılacaktır.

Bu yazıda 71 adet karşılaştırmalı ağız incelemesi üzerinde durulmuştur. Bu çalışmalardan 11 tanesi lisansüstü tezlerden ibarettir. Bu tezlerden 7 tanesi yüksek lisans; 4 tanesi ise doktora tezidir. Lisansüstü tezlerden 6 tanesi Türkiye’deki bir ağız yöresiyle Türkiye dışı Türklerin bir ağız yöresinin çeşitli açılardan karşılaştırıldığı çalışmalardan oluşmaktadır. Söz konusu tezlerden 3 tanesi Türkçenin arkaik dönemlerine ait eserlerle Türkiye Türkçesi ağızlarının karşılaştırıldığı çalışmalardan ibarettir. 1 adet tezde ise Türkiye dışı bir Türk ağızı kendi içinde karşılaştırmalı olarak incelenmiştir. 1 adet lisansüstü tez, paylaşımına açılmadığından içeriği hakkında bilgi verilememiştir. Ancak çalışmanın başlığından yola çıkılarak söz konusu tezin, Türkiye Türkçesi ağızları ile Türkmen Türkçesine ait bir ağız sözlüğünün söz varlığı bakımından karşılaştırılması üzerine olduğunu söylemek mümkündür.

Bu çalışmada yer verilen makale ve bildiri şeklinde kaleme alınmış karşılaştırmalı ağız incelemelerinin sayısı 60’tır. 60 adet makale ve bildiriden 25 tanesi paylaşımına açılmamış veya yayımlanmamış olduğundan çalışmaların yalnız künyeleri belirtilmiştir. Haklarında kısa bilgi verilen makale ve bildiri sayısı ise 35’tir. 35 adet araştırmadan 14 tanesinde Türkiye Türkçesi ağızlarıyla Türkçenin arkaik eserleri karşılaştırılmıştır. 5 çalışmada Türkiye Türkçesi ağızlarıyla Türkiye dışı bir Türk ağızı karşılaştırılmış, 4 adet araştırmada Türkiye Türkçesi ağızlarıyla çağdaş Türk lehçeleri karşılaştırılmıştır. 3 tanesinde Türkiye Türkçesi ağızları, eski Türkçe dönemiyle, 3 yazıda Türkiye dışı Türk ağızları Türkçenin arkaik eserleriyle karşılaştırılmıştır. 2 makalede Türkiye’deki belli bir ağız yöresi Türkiye Türkçesi ağızlarının geneliyle, 1 araştırmada Türkiye Türkçesi ağızları içindeki bir ağza ait kullanımlar kendi içinde, 1 çalışmada Türkiye Türkçesi ağızları eski Oğuz Türkçesiyle, 1 yazıda Türkiye Türkçesi ağızları eski Türkçe

ve Türk lehçeleriyle, 1 adet çalışmada da Türkiye dışı bir Türk ağızı eski Oğuz Türkçesiyle karşılaştırılmıştır.

Bu yazıdaki değerlendirmeler şüphesiz eksiksiz değildir. Belirtilen düşüncelere ilave yapmak da mümkündür. Bu yazı, Türkiye’de uygulamalı olarak yapılan karşılaştırmalı ağız incelemeleri hakkında genel bilgiler vererek bu konuda tanıtıcı bir görev üstlenebilirse amacına ulaşmış olacaktır.

Kaynaklar*

- BURAN, A. (1999). Anadolu (Türkiye Türkçesi) Ağızlarının Karşılaştırmalı İncelemesi ve Bu Konu ile İlgili Sorunlar. *Ağız Araştırmaları Bilgi Şöleni*, (9 Mayıs 1997, Ankara), Ankara: TDK Yayınları, 89-91.
- CAFEROĞLU, A. (1962). Muğla Ağızı. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*, 107-130.
- DEMİR, N. (2002). Ağız Terimi Üzerine. *Türkbilig*, 4, 105-116.
- DEMİR, N. (2009). Ağız Dökümantasyonu Niçin Gereklidir?. *Türkiye Türkçesi Ağız Araştırmaları Çalıştayı Bildirileri*, (25-30 Mart 2008, Şanlıurfa), Ankara: TDK Yayınları, 183-192.
- ERGİN, M. (2002). *Türk Dil Bilgisi*. İstanbul: Bayrak Yayıncılık.
- GEMALMAZ, E. (2010). Ağız Bilimi Araştırmaları Üzerine Genellemeler. *Türkçenin Derin Yapısı*, (Yay. Hzl. Cengiz Alyılmaz-Osman Mert), Ankara: Belen Yayıncılık, 331-349.
- KARAHAN, L. (1999). Ağız Araştırmaları Alanında Yapılması Gereken Çalışmalar. *Ağız Araştırmaları Bilgi Şöleni*, (9 Mayıs 1997, Ankara), Ankara: TDK Yayınları, 24-28.

* Yukarıda, ele alınan çalışmaların künyeleri belirtildiği için burada yalnız giriş bölümünde yararlanılan kaynaklara yer verilmiştir.